

Aydın Mədətoğlu Qasımılı Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Quzey Azərbaycan milli azadlıq hərəkatının öndəri, XX əsrin sonlarında bütün Türk dünyasının apancı lideri, Azərbaycan Respublikasının demokratik yolla seçilən ilk prezidenti Əbülfəz Qədirqulu oğlu Əliyev 24 iyun 1938-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Ordubad rayonunun Kələki kəndində anadan olmuşdur. İlk təhsilini Ordubad rayonunun Unus kəndində, orta təhsilini Ordubad şəhər 1 sayılı orta məktəbində başa vurmuşdur. 1957-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki Bakı Dövlət Universiteti) Şərqsünaslıq fakültəsinin ərəb filologiyası şöbəsinə daxil olmuş, oranı bitirdikdən sonra Misir Ərəb Respublikasında tərcüməçi kimi çalışmışdır. 1965-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin Asiya və Afrika ölkələri tarixi kafedrasının əyani aspiranturasına daxil olan Əbülfəz Bəy 1968-ci ildə "Tulunilər dövləti" mövzusunda dissertasiya müdafiə edərək tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almış, Asiya və Afrika ölkələri tarixi kafedrasında müəllim və baş müəllim vəzifələrində çalışmışdır. 1975-ci ilin yanvar ayında Azərbaycan Dövlət Təhlükəsizlik Komitə-

si tərəfindən tələbələr arasında antisovet və millətçi təbliğat aparmaq ittihamı ilə həbs edilən Əbülfəz Bəy 17 iyul 1976-cı ildə azadlıqdan məhrum edilmiş. Həbsdən çıxdıqdan sonra bir müddət işsiz qalan Əbülfəz Bəy 1976-cı ilin dekabrından Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Əlyazmalar Fondunda (indiki Əlyazmalar İnstitutunda) öncə kiçik elmi işçi, sonra baş elmi işçi, apancı elmi işçi və şöbə müdiri kimi vəzifələrdə çalışmışdır.

Hələ tələbələr illərindən Sovet rejiminin müstəmləkə siyasətinə qarşı mübarizə apararaq, gizli tələbələrini yaradan, azadlıq ideyalarını yayaraq Əbülfəz Bəy 1988-ci ildə başlayan Azərbaycan Xalq hərəkatının öndərlərindən biri və birincisi olmuş, hərəkatın təşkilatlanmış ictimai-siyasi forması olan Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin sədri seçilmiş və ömrünün sonunadək bu təşkilatın əvəzənilməz lideri olmuşdur. Əbülfəz Bəyin öndərliyində Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin mübarizəsi sayəsində Azərbaycanın vedilmiş, 7 iyun 1992-ci ildə Əbülfəz Bəy müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk demokratik prezidenti seçilmişdir.

Elçibəy adı ilə Azərbaycan Respublikasının prezidenti kimi fəaliyyətə başlayan Əbülfəz Elçibəy ölkədə demokratiyanın bərqərar olması, Azərbaycanın tam suveren dövlətə çevrilməsi, xalqın rifahının yaxşılaşdırılması yolunda mühüm addımlar atdı. İlk olaraq bütün imkanlar Milli Ordu quruculuğuna səfərbər edildi, rus ordusu Azərbaycandan çıxarıldı, sərhəd qoşunları yaradılaraq Azərbaycan sərhədlərinin qorunması onlara tapşırıldı, Azərbaycan gömrük sistemi və Ləl-cəvahirat Fondu yaradıldı, Azərbaycan milli valyutası dövriyyəyə buraxıldı, ölkənin siyasi sistemini dəyişdirmək məqsədilə siyasi partiyalar və ictimai təşkilatlar, kütləvi informasiya vasitələri haqqında

qanunlar qəbul edildi, Milli Məclisə seçkilər haqqında qanun layihəsi hazırlanıb Milli Məclisə təqdim edildi, məhkəmələrin statusu haqqında qanun qəbul edildi, liberal iqtisadi islahatlara başlanıldı, bazar iqtisadiyyatının formalaşması üçün addımlar atıldı, bu məqsədlə 34 qanun qəbul edildi ki, bunlardan ən başlıcaları özəlləşdirmə haqqında, banklar və bank fəaliyyəti haqqında, mülkiyyət haqqında, xarici investisiyaların qorunması haqqında, icarə haqqında, torpaq vergisi haqqında, aksizlər haqqında və s. qanunlardır. Bu məqsədlə Dövlət Əmlak Komitəsi, Dövlət Antiinhisar Siyasəti və Sahibkarlığa Yardım Komitəsi, İqtisadiyyat Nazirliyi, Torpaq Komitəsi və s. kimi dövlət orqanları yaradıldı. Ticarətin liberallaşdırılması, dövlət ticarət müəssisələrinin kommersiyalaşdırılması, yarımqıç qalmış tikililərin icarəyə verilməsi, xırda sahibkarlığa kömək və onun inkişaf etdirilməsi haqqında prezident fərmanları qəbul edildi. Özəlləşdirmə, sahibkarlığa yardım, fermer təsərrüfatının, emal sənayesinin inkişafı haqqında dövlət proqramları hazırlandı. Beləliklə Respublikada iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi üçün mükəmməl hüquqi baza yaradıldı və bu yöndə ilkin addımlar atılmağa başlandı. Qısa müddətdə Respublikada minlərlə xüsusi müəssisə, onlarla müstəqil bank fəaliyyətə başladı, kəndlərdə 10 mindən artıq sərbəst icarə kollektivi yaradıldı. Emal sənayesinin inkişaf proqramına uyğun olaraq il ərzində onlarca emal müəssisəsinin tikintisinə başlanıldı. Azərbaycan iqtisadiyyatına xarici kapitalın cəlb edilməsindən ötrü mühüm işlər görüldü. Elm, təhsil və mədəniyyət sahəsində də mühüm islahatlara başlanıldı. Təhsil haqqında qanun qəbul edildi. Bu qanuna uyğun olaraq təhsil sahəsində özəl müəssisələrin açılmasına icazə verildi və tezliklə bir çox müstəqil təhsil ocaqları yarandı. Ali və orta ixtisas təhsili məktəblərinə qəbul test üsulu ilə keçirildi, yüzlərcə gəncə xarici ölkələrdə onlarca nadir ixtisaslar üzrə təhsil almaq imkanı yaradıldı. Müstəqil Azərbaycanın orta məktəbləri üçün dövlətin mənafehinə uyğun yeni proqram və dərslərin hazırlanması sahəsində

də dəyişikliklər həyata keçirildi, yüzlərlə alim, müəllim və metodist cəlb edilməklə bir il müddətində orta məktəbdə keçirilən humanitar fənlər üzrə 7 yeni proqram hazırlandı və onların əsasında 90-a qədər adda yeni dərslər hazırlandı. Yeni məzmunlu proqram və dərslərin hazırlanmasını prezident strateji əhəmiyyətli dövlət məsələsi saydığına görə ölkənin maliyyə böhranı içərisində olduğuna baxmayaraq onun göstərişi ilə ayrılan 110 milyon manatlıq yardımla yeni nəşriyyat-"Öyrətmən" nəşriyyatı yaradıldı, yeni dərslərin nəşri üçün yeterincə kağız əldə edildi və kitabla-

Gerçəkçi bir Bütöv

rın nəşrinə başlanıldı. Latin əlifbasına keçidə nəhayət nail olundu. Orta məktəb dərsləkləri bu əlifba ilə nəşr edildi, dövlət idarələrində də latın əlifbasından intensiv istifadəyə başlanıldı. Bir illik hakimiyyət dövründə Milli Məclisdə 118 qanun, 160 qərar qəbul edilmiş, suveren Azərbaycanda müstəqil qanunvericiliyin əsası qoyulmuşdu. Prezident milli azlıqlar, azsaylı xalqlar və etnik qruplar haqqında fərman vermiş, bu fərmandan sonra 30-a qədər milli mədəniyyət mərkəzi yaradılmış, onlar normal iş şəraitində təmin edilmişdi.

Elçibəy prezidentliyinin bir ilində Azərbaycan beynəlxalq münasibətlər sistemində özünə layiqli yer tuta bilmişdi. Elçibəy bir sıra xarici səfərlərdə olmuş, İstanbul sammitində Qara Dəniz İşbirliyi Anlaşması və "Bosfor bəyanatı"nı, ATƏM-in (indiki ATƏT-in) zirvə toplantısında Helsinki Müşavirəsinin Yekun aktını və Avropada adı silahlının məhdudlaşdırılması

birliklərdə bərabər hüquqlu dövlət kimi təmsil olunmağa başlamış, Bakıda BMT-nin nümayəndəliyi açılmış, Rusiya, İran, Türkiyə, Ukrayna və Gürcüstanla bərabər hüquqlu əməkdaşlığın əsası qoyulmuş, Moldova, Qazağıstan və Türkmənistanla iqtisadi sazişlər imzalanmış, ABŞ, Almaniyaya, İsrail, Belçika, Misir, İngiltərə və Pakistanla sıx əlaqələr yaradılmış, Türkiyə, Rusiya və Gürcüstanla dostluq və əməkdaşlıq haqqında ikitərəfli müqavilələr bağlanmışdı. BP, AMOKO, Yunok, Statoyl, Pennzoyl və digər böyük şirkətlərlə neft sənayesi sahəsində sazişlər hazırlanmış, neftin Aralıq dənizinə oradan da Avropa ölkələri və ABŞ-a daşınması haqqında ilkin sənəd imzalanmış, Qərbdə Azərbaycanın demokratik imici formalaşmış, bir sözlə, Azərbaycanın inkişafı üçün böyük prespektivlər açılmışdı.

Elçibəy iqtidarının apardığı geridönmez müstəqillik siyasətindən təş-

derlik etmişdi. 1997-ci ildə Demokratik Konqresə sədr seçilən AXCP sədri Elçibəy həmin ilin noyabr ayında Bütöv Azərbaycan Birliyini yaradaraq ona rəhbərliyi öz üzərinə götürmüş, həmin ildə həm də Türk Xalqları Assambleyasının fəxri sədri seçilmişdi. Bütöv Azərbaycan ideyasını dünya siyasi gündəminə ilk dəfə gətirən Elçibəy İngiltərənin sabiq Baş Naziri Marqaret Tetçer "Qafqazın ən böyük demokrati" adlandırmışdı.

Çağdaş Azərbaycan ictimai-siyasi həyatına yön verən, yorulmadan bütün mənalı həyatını Azərbaycan xalqının milli azadlığı və bütövlüyü uğrunda mübarizəyə həsr edən, gerçək ümummilli lider kimi qəbul edilən, dünya Türklərinin XX əsrin sonundakı ən böyük oğlu Əbülfəz Elçibəy 22 avqust 2000-ci ildə 63 yaşında qardaş Türkiyənin paytaxtı Ankara şəhərində əbədiyyətə qovuşmuş, Bakıda Fəxri Xiyabanda milyonlarla insanın iştirakı ilə dəfn olunmuşdur.

Ruhu şad olsun. Amin.

Gerçəkçi bir Türk və Turan sevdalisi olan Elçibəyin əsas idealları aşağıdakı sistem və inanclar üzərində qurulmuşdur:

1) *Quzey Azərbaycanın müstəqilliyi, Demokratik Azərbaycan Cümhuriyyətinin yaradılması;*

2) *Qarabağın erməni işğalından azad edilməsi;*

3) *Güney Azərbaycanın müstəqilliyi;*

4) *Güney Azərbaycanla Quzey Azərbaycanın birləşməsi - Bütöv Azərbaycan Dövlətinin yaradılması;*

5) *Azərbaycanla Türkiyənin bütövləşməsi - Türkiyə - Azərbaycan Konfederasiyası;*

6) *Türk dünyasının mədəni, iqtisadi, hərbi və nəhayət Konfederativ əsasda siyasi birliyi.*

Elçibəy mənalı həyatında bu ideyalardan yalnız birini - Quzey Azərbaycanın müstəqilliyini gerçəkləşdirə bildi. Digərlərinin gerçəkləşməsi üçün yollar göstərdi, konkret addımlar atdı.

Elçibəy rus imperializminin və fars şovinizminin qarşısına cəsur, ürəkli, bilikli bir Türkcü kimi çıxdı. Öncə Quzey Azərbaycanın müstəqilliyini təmin etmək üçün Azərbaycanda uzun illər boyu qan, sürgün və hər çeşid zorakı metodlarla aşılaraq ideyalara qarşı yüz minlərlə insanda Türk şüuru ilə istiqal eşqi yaratdı, üçrəngli, ay ulduzlu milli bayrağımızı yenidən göylərə qaldırdı, böyük öndər Məmməd Əmin Rəsulzadənin "Bir kərə yüksələn bayraq bir daha enməz" ilahi kəlamını təsdiq etdi.

Azərbaycanın bütövləşməsinə həyatının mənası hesab edən Elçibəy Azərbaycan Türklərini milli hədəflərə doğru istiqamətləndirən, onların ruh boşluğunu doldurmağa çalışaraq, onları müqəddəs Vətəninə doğru Azərbaycanın və bütövlükdə Ana Türküstanın Bütövlüyü uğrunda mübarizəyə səsləyən və onları bir bayraq altında birləşdirməyə çağıraraq Ümummilli bir liderdir. Elçibəy: "Hər bir döyüş əzablı olduğu kimi iki imperiya arasında Türk tefəkkürünün yenidən doğuşu da əzablı olacaqdır... Mənim çalışdığım Bütöv, Müstəqil və Demokratik Azərbaycan Dövləti qurmaqdır. Bu işə xalqın 50 milyonluq Azərbaycan Türkünün istəyinin yerinə yetirilməsinə kömək etmək deməkdir" - demiş və Bütöv Azərbaycan ideyası ilə meydana atılmış və ömrünün sonunadək atıldığı bu yoldan dönməmişdi. "Xalqımızın yaxın gələcəkdə Milli Birliyə nail olacağına tam əminəm. Tutduğumuz yol böyük öndər Məmməd Əmin Rəsulzadənin

Azərbaycan və Turan sevdalısı

yoludur. Bu yol Səttarxanın, Şeyx Məhəmməd Xiyabaninin və Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin yoludur. Bütöv, Müstəqil və Demokratik Azərbaycana aparən bu yolu şərəf və ıyaqətlə davam etdirəcəyik. Xalqımızın apardığı bu mübarizə gec-tez öz bəhrəsini verəcək, Güneyli Quzeyli Azərbaycan birləşəcək və Bütöv Azərbaycan Dövləti yaranacaqdır. Bu yolda Sizlərə dözümlü, iradə və qətiyyət arzulayıram. Yolumuz açıq, Tanrı yardımımız olsun. Ulu Tanrı Millətimizə yar olsun"-deyərək real addım

liyimizi təmin edə bilməsək, özgələ yem olacağıq".

Elçibəy Türk dilinə, Türk edəbiyyatına, Türk tarixinə, Türk fəlsəfəsinə, Türk herb sənətinə, bütövlükdə Türk mədəniyyətinə çox böyük önəm verən, onları dərinlən bilən, dünya Türklərinin bugünkü məsələlərinin çözümlərini göstərən bir Türk düşüncüdür. Böyük İsmayıl bəy Qasıralının məşhur "Dildə, fikirde, işdə birlik" ideyasını əsas götürən Elçibəy göstərmişdi ki: "Dahi İsmayıl bəy Qasıralının (1851-1914) zamanın sınağın-

sətləri də olmalıdır. Ümumtürk mədəniyyətinin, ümumtürk dilinin, ümumtürk edəbiyyatının oluşturulması bu mədəni siyasətin təməl bölümlərindən olmalıdır. Hətta bu mədəni siyasətə yatırım yapılmalı, Türk dövlətləri bu iş üçün büdcə ayırmalıdır. Bu, dövlətçiliyin əsl qayələrindən biridir". Elçibəy qeyd edirdi ki: "Bəzi Türk dövlət rəhbərləri bunu anlamır, sadəcə iqtisadi, siyasi və hərbi məsələləri həll etməklə məşğuldurlar. Unudulmamalıdır ki, böyük dövlətlər böyük mədəniyyət üstündə inkişaf edirlər".

Türklərin qədim, orta asr, yeni və müasir tarixini mükəmməl bilən, onu tarixi mənbələrə dayanaraq özünəməxsus yeni metodologiya ilə incələməyə çalışan Elçibəy özünəqədərki bütün təlimləri sərf-nəzar edərək belə bir qənaətə gəlmişdir ki: "İnsanlığın yaranış, yaşayış və gelişməsinde, dünyada, günümüzde Türk insanı çox önəmli rol oynamışdır. Nə yazıq ki, Türkün tarixi qərarınca öyrənilmədiyi üçün Türklərin tarixi qədar dolaşdırılmı, Türk düşmənləri tərəfindən saxtalaşdırılmış, Türklərin özləri tərəfindən ən az araşdırılmış ikinci bir

Yeni Türk kimliyinin 500 il öncəki Türk kimliyindən fərqi çox böyük olacaqdır. Onun milli mədəniyyəti yüksəlməkdədir. İndi sırf milli Türk kökü üzərində qurulan yeni dövlətlər meydana çıxmaqdadır. Bu, tamamilə yeni və müəzzəm bir doğuşdur. Yaxın 5-10 il içərisində Türkiyə dünyanın ən böyük, dünya siyasətinə yön verəcək dövlətlərdən biri olacaqdır. İnşallah, 260-270 milyon Türk insanı da iç-içə, yan-yan olarsa, Türklər 10-15 ildən sonra dünyaya sözünü söyləyəcəkdir. Türkün sözü olmadan dünya öz başına yaşayib durmayacaq, dünya Türksüz davrana bilməyəcək, Türkün sözü ilə hesablaşacaqdır. Bax, onda yeni Turan məfkurəsi meydana çıxacaq. Türk kimliyi Avropaya yalnız Türkün öz mədəniyyətinə sahib çıx-

lanmaq kökündən qopmaqdır, qəflətdir, xəyanətdir. Bu gün 300 milyonluq Türk Dünyasının başı Türkiyə, ürəyi Azərbaycan, bədeni Türküstanıdır. Bunlardan hər hansı birinə zərbə dəyərse, baş pozular, ürək dayanar, bədən iflic olar".

Elçibəy irsi, onun Türk dili, Türk tarixi, Türk mədəniyyəti, Türk fəlsəfəsi, Türk dövlətçiliyi, milli kimliyimiz, milli məfkurəmiz, din, əxlaq, elm, azadlıq, demokratiya və s. haqqında söylədiyi və yazdığı fikirlər və mülahizələr bütövlükdə Türk dünyasının mənəvi enerji qaynağıdır.

Elçibəy böyüklüyünü, Elçibəy şəxsiyyətini, Elçibəy müdriklüyünü yüksək qiymətləndirənlər göstərmişlər ki:

"Elçibəy Türk dövlət adamları və qəhrəmanları zəncirinin altın haqlarından sonuncusudur".

"Elçibəy erişilməz ucılıqla Ruh soyluluğuna sahib bir Türk lideridir".

"Azərbaycanın bağımsızlığının öndə gələn memarı olan Elçibəy hər şeydən öncə bir özgürlük savaçısı, düşüncəsi çağdaş, ürəyi Türklük dolu bir dövlət adamı idi".

"Elçibəy planetin ən böyük demokratiyadır".

"Elçibəy Türk dünyasının yetişdirdiyi nadir bir şəxsiyyətdir".

"Elçibəy bütün ömrünü Türk milləti üçün yaşayan, ürəyi millətimizin yüksəlməsi və xoşbəxtliyi üçün çarpan tam və kamil anlamda milli şüur sahibi, ömür mübarizə adamıdır. Azərbaycanın bağımsızlığına qovuşmasının simvoludur".

"Elçibəy ömrünü Türk dünyası üçün sərf edən, milli azadlıq hərəkatının lideri, öncüsüdür".

"Elçibəy çağdaş Türklüklüyün ideoloqudur".

"Elçibəy Azərbaycan Türkünün azad etməyi bacardı. Ömrü boyu mücadiləsini verdiyi savaştan qalib çıxdı, qısa zamanda Azərbaycan Türkü və Türk dünyası üçün ümid oldu".

"Elçibəy Azərbaycanda Türklük şüuru və ruhunu oyandıran bir Türk lideri, bütün Türk dünyasının bilgili, fəzilətli qəhrəmanıdır. Türk dünyasının hər yerində Elçibəyden çox sevgi və sayğı gören bir liderimiz yoxdur. Elçibəy Türk dünyasının hər yerində Türklərin qelbində taxtını qurmuşdur".

"Elçibəy Azərbaycanın şərafi, Türk dünyasının ən böyük liderlərindən".

Elçibəy davamçıları əmindir ki, yenidən Türk kimi yaşamaq, Türk olmanın mənəvi yükünü dərk etmək və bundan qürur duymaq, yeni Elçibəy yolunu ıyaqətlə davam etdirmək sonda üç böyük ideyanın - Bütöv Azərbaycan Birliyinin, Türkiyə-Azərbaycan Birliyinin və nəhayət Ümumtürk Birliyinin gerçəkləşməsinə gətirib çıxaracaq. Elçibəysevərlər və Elçibəy yolçuları buna vətənlər qədar inanırlar.

Ruhun bizimdir, Bəy!

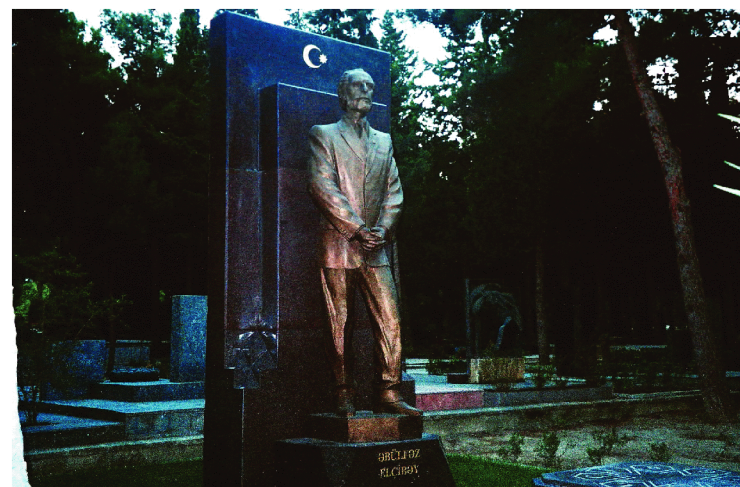
atmış, bu məqsədlə müəzzəm bir təşkilat-"Bütöv Azərbaycan Birliyi" adlı ictimai-siyasi bir təşkilat yaratmış və ömrünün sonunadək bu təşkilata rəhbərlik etmişdir.

Elçibəy dili, edəbiyyatı, tarixi, mədəniyyəti, məfkurəsi və əxlaq ilə illər boyu Türklərin yaşadığı torpaqlarda təşəkkül tapmış Türk mədəniyyətini Türklük ideyasının, Türk dövlət və imperatorluqlarının yaradıcı amili saymış və sonda belə bir qənaətə gəlmişdi ki: "Dövlətçilik məsələsində dünyada Türklərdən üstünü yoxdur. Birincisi, Türklər aldıkları, ağılıq etdikləri ölkələrdə heç vaxt dına toxunmamışlar. İkincisi, yerli xalqların dillərinə dəyməmişlər. Üçüncüsü, dövlət idarəsinə ədalətli idarə etmişlər. Ancaq başqaları rusların əlinə düşən kimi milli əritmə siyasəti başlanıb. İngilislər hərtərəfli assimilyasiyaya əl atıblar. Farslar, çinlilər, ərəblər və başqaları da eyni... Halbuki dövlət və xalq yalnız və yalnız humanizm və ədalətli idarə olunmalıdır".

Elçibəyin fəlsəfi anlayışında "Səadət qət edilən məsafədir". Vətən Elçibəyin anlamında Böyük Türküstanıdır. Bu Böyük Türküstanın hər yeri onun üçün müqəddəsdir. Bu baxımdan Elçibəy şüurlu həyatını bu müqəddəs Vətənin ürəyi sayılan Azərbaycanın azadlığında, birliyi uğrunda mübarizəyə sərf etdi və "bu (Azərbaycanın bütövlüyü-A.M.), istək deyil, fantastikadır. Elçibəy fanatıkdır"-deyənlərə cavab olaraq bəyan etdi ki: "Kim nə deyirsə, desin. Mən gerçəkçiyəm. Gerçəkdən-gerçəyə mənim arzum, istəyim daha çox vurulduğum Azərbaycanın Bütövlüyü olmuşdur. Azərbaycanın Bütövlüyü həyatımın mənasıdır. Unudulmamalıdır ki, Azərbaycanın quzeyində olan hərəkat milli azadlıq hərəkatı deyil, xalq hərəkatı idi. Çünki bu hərəkatda 50 milyonluq Azərbaycan xalqı deyil, 6 milyonluq bir xalq iştirak edirdi. Azərbaycan Özü Millət Azadlıq Hərəkatına hazırlamalıdır. Bu, günün, zamanın tələbidir. Bu, Azərbaycan Türkünün XXI əsr imtahanıdır. Bu imtahanı şərəflə çıxmasaq, tarixdəki mövcudluğumuz sual altında qalacaq. Milli Bir-

Elçibəy rus imperializminin və fars şovinizminin qarşısına cəsur, ürəkli, bilikli bir Türkçü kimi çıxdı. Öncə Quzey Azərbaycanın müstəqilliyini təmin etmək üçün Azərbaycanda uzun illər boyu qan, sürgün və hər çeşid zorakı metodlarla aşılana ideyalara qarşı yüz minlərlə insanda Türk şüuru ilə istiqlal eşqi yaratdı, üçrəngli, ay ulduzlu milli bayrağımızı yenidən göylərə qaldırdı, böyük öndər Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin "Bir kərə yüksələn bayraq bir daha enməz" ilahi kəlamını təsdiq etdirdi

dan çıxması "Dildə, fikirde və işdə birlik" çağırışının dərin və ölməz mənasını bu gün biz Türklər daha yaxından anlamağa başlamışıq. Anlamağa başlamış ki, dili bir olmayan millət tarixdə yüksələ bilməz, əksinə, zaman-zaman birliyini itirib dağılar, başqa millətlərin şikətinə, sonra da quluna, köləsinə çevrilir. Rusiya imperiyasının Türkə qarşı yüz illərlə yerirdiyi barbar və qanlı siyasətini çıxından-bikkinədək bilən İsmayıl bəy Qasıralı sanki millətə səsələnmişdir ki: "Ey Türk! Ayıl, tərpen, özünə gəl və bil ki, dildə birliyin olmasa, fikirde birliyin olmaz, fikirde birliyin olmasa, işdə birliyin olmaz və Sən məhv olarsan". Elçibəy istər şifahi nitqlərində və istərsə də yazılarında dəfələrlə göstərmişdi ki: "Nə vaxtsa ortağ Türk əlifbası və ortağ Türk edəbi dili yaranacaq. Bu ortağ Türk dilinin yaranması üçün Türk xalqlarının, ayn-ayrı Türk etnoslarının birliyi, onların mədəniyyətlərinin birliyi lazımdır. Türkün taleyi kökdən onun dilinə və dil birliyinə bağlıdır. Dil də canlı bir varlıqdır. Dil, bir bütün olaraq xalqa aiddir. Ortağ Türk dilinin yaranması üçün Türk xalqlarının birliyi, onların mədəniyyətlərinin birliyi gərəkdir. Onların özləri yavaş-yavaş ortağ olacaqlar. Bunun üçün bəliqli bir zaman və böyük bir mədəni birlik gərəkdir. Türk Dünyasının intellektual gücü bu gün bu işi gerçəkləşdirməyə yeter. Fəqət, Türk Dövlətlərinin ortağ mədəniyyət siya-

millətin tarixini təsəvvür etmək belə mümkün deyil. Tarixi millətlər içərisində Türklər qədar öz tarixinə biganə yanaşan ikinci bir millət yoxdur. Tarixi şəhid qanı ilə yaranan bir Millət unutmamışdır ki: "Tarixi yazmaq, onu yaratmaq qədar alidir".

"Türkün tarixini qelbində Türklük ruhu daşıyan Türk yazmalıdır" - fikrini irəli sürən Elçibəy Türklüklüyün gələcəyinin parlaq olacağını söyləmiş və tarixin inkişaf qanununa əsaslanaraq göstərmişdi ki: "İnşallah, bütün Türk dünyasında Cümhuriyyətlər yaranaacaq, demokratiya yürüyəcək, harada ezilən Türklər varsa, orada onlar öz bayraqlarını qaldıracaqlar. Türk yenidən gücünü toplamaqdadır. O, yeni bir kimliklə yenidən doğulacaqdır.

masından sonra təqdim olunacaq. Soydaşlarımız öz xalqını tanıdıqca, öz millətinin keçmişini, mədəniyyətini öyrəndikcə, təbii ki, qürur duyacaq. Bir zaman gələcək Azərbaycan birləşəcək, Uygurustanda Türk bayrağı dalğalanacaq. Bu gün artıq dünyada 27 Türk bayrağı dalğalanır".

Türkiyə ilə Azərbaycan və digər Türk Cümhuriyyətləri ilə əlaqələrə toxunan Elçibəy göstərirdi ki: "Türkiyə ilə Azərbaycan Konfederasyonuna gətirməli, birləşməli, sərhədlər götürülməlidir. Türkiyə yeni Türk Cümhuriyyətləri ilə qeyd-şərtsiz siyasi, iqtisadi və mədəni münasibətlər qurmaq məcburiyyətindədir. Türkiyənin bağımsızlığı və rifahı üçün ikinci bir yol yoxdur. Azərbaycanla, Türküstanla maraq-